

Easõbraliku linna strateegia - Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskuse pakkumus Tartu Linnavalitsusele

Rahvastikuvananemine ehk vanemaealiste inimeste osakaalu kasv ühiskonnas toob üha enam esile vanemate inimeste vajadused. Sarnaselt teistele piirkondadele on oodata vanemaealise rahvastiku osa kasvu Tartus eelolevatel kümnenditel. Eesti Statistikaameti prognoosi järgi tõuseb 65-aastaste ja vanemate inimeste osakaal Tartu linnas praeguse 18.7% juurest vähemalt 22%-ni 2040. aastaks (Statistikaamet 2020).

Rahvastiku pikeneva eluea puhul on oluline aidata kaasa elanike tervena ja täisväärtuslikuna elatava aja kasvatamisele. Mida madalam on tervena elada jäänud aastate arv, seda rohkem tajuvad inimesed barjääre, mis ei lase ühiskonnaelus osaleda tegevuspiirangute pärast. Samas on hinnatud, et isikuabi ja abivahendite kättesaadavuse parandamine leevendab piirangutest tulenevaid raskusi 75–85%-l juhtudest (Vebrugge 1997, Cambois jt 2005).

Eestis on vanemas eas tervena elada jäänud aastate arv olnud viimase viie aasta jooksul üsna stabiilne ning Euroopa Liidu teiste riikidega võrreldes pigem madal. Alles viimastel aastatel on kasvanud tervena elada jäänud aastate arv 65-69-aastaste seas, sedagi peamiselt naiste seas. 85-aastaste ja vanemate puhul on kasv olnud vähemärgatav (TAI 2020). Tartu maakonna vastavad näitajad on Eesti keskmisest veelgi väiksemad (Tartu linna eraldi pole võimalik andmebaasist kätte saada; TAI 2020).

Tartu keskkonna arendamise võimaluste adresseerimine aitaks elukvaliteeti parandada igas vanuses linnaelanikele. Rahvusvahelisel tasandil on vastavatele küsimustele viimastel kümnenditel üha enam tähelepanu pööratud. Nii ÜRO kui Maailma Terviseorganisatsioon on defineerinud vananeva rahvastikuga toimetulemise põhimõtted, sh sõnastanud easõbraliku linna kontseptsiooni (ÜRO 2002, WHO 2017).

Easõbralik linn tähendab kaasavat ja ligipääsetavat kogukondlikku keskkonda, mis koondab võimalused tervisele, osalusele ning turvalisusele kõigi inimeste jaoks, eelkõige tagades elukvaliteedi elanike vananemisel (WHO 2017). Täpsemalt on kontseptsiooniga kaetud järgmised valdkonnad: sotsiaalne keskkond (osalus ja töötamine, kuuluvus ja mittediskrimineerimine, sotsiaalne elu ja kaasatus), teenused (kogukond ja tervis, kommunikatsioon ja informatsioon), füüsiline keskkond (avalik ruum, transport ja liikuvus, kodud ja elamud). Need valdkonnad peaksid katma kõik inimese elukaare jooksul tekkivad vajadused, eriti siis kui inimese abivajadus suureneb. Selleks on vajalik kõigepealt kaardistada vanemaealiste võimalused oma võimekusi kasutada ja arendada, võimekuste vähenemist ennetada ja vastata vananemisega seotud vajadustele ning eelistustele, austada vanemate inimeste otsuseid ja elustiili valikuid, kaitsta kõige haavatavamaid ning toetada ja arendada vanemate inimeste kaasatust ning panustamist kõigis ühiskonnaelu sfäärides (WHO 2015).

Vastavate võimekuste, vajaduste, eelistuste, otsuste ja valikute kaardistamisel lähtume elukaare lähenemisest (Elder 1998). Selle järgi võib inimese elu mõista etappide ja sündmuste jadana, mille jooksul täidab inimene ka teatud rolle. Seejuures võib erinevaid indiviide ühendada teatud põlvkondlik, ajalooline ja geograafiline kuuluvus, mis kujundab elu valikuid ja -kulgemist. Juhul kui inimese roll ühes sfääris vanusega muutub või kaob, võib tema osalus mujal suureneda. Elukaare raamistik aitab ühendada indiviidi mõjutavad tegurid laiemas keskkonna kontekstiga.

Varasematest uuringutest on selgunud, et Tartu elanikud peavad sotsiaalvaldkonda linnas enim problemaatiliseks, sh erinevate teenustega ning eakate hooldusega seotud küsimusi (Eesti Uuringukeskus 2018). Samuti on mainitud erinevaid linnaruumi arendusega seotud punkte. Eesti 50-74-aastaste tööhõive on üsna kõrge võrreldes teiste Euroopa riikidega, ning riigi sees on Tartu üks eesrindlikumaid piirkondi tööhõives osalemise poolest (Servinski ja Leesment 2018). Seega on inimesed aktiivsed kõrge eani - kas enda valikul või majanduslikust olukorrast tingituna. Samas on töö tihtipeale ainuke tegevus, millega Eesti inimesed vanemas eas oma aega veedavad; sotsiaalne elu nagu vabatahtlik tegevus, kursustel või seltsielus osalemine on olnud madal, ehkki on tasapisi muutumas populaarsemaks (Tambaum 2019). Samuti on probleeme ka vanemaealiste digioskuste kaasajastamisega nii töökohtadel kui riiklikul tasemel üldisemalt (Tambaum 2019).

Kaasates kesk- ja vanemaealisi inimesi ning vastavaid esindavaid organisatsioone easõbraliku linna kujundamisprotsessi saab paremini hinnata olemasolevate isiklike, keskkondlike, sotsiaalsete jm barjääride olemasolu ning kuidas linnatasand neile sobivalt vastata saaks.

Planeeritud tegevused

Kaardistame olemasolevaid rahvastikuandmed- ja uuringud, analüüsime Tartu vanemaealiste kohta olevat infot ning erinevate teenuste olemasolu, paiknemist ja vastavust erinevas eluetapis inimeste vajaduste jaoks. Eeldame, et Tartu Linnavalitsus taotleb ligipääsu Rahvastikuregistri põhjal Tartu linnajagude soo-vanuskooostise andmetele, mis annaksid ülevaate rahvastiku paiknemise ja profiili kohta erinevates linna piirkondades 2009 - 2019. aastatel. Lisaks soovime ülevaadet linnaosade teenusasutuste kohta (poodide, apteekide, koolide jms infrastruktuuri paiknemised ja võimekused). Analüüsime olemasolevaid andmeid kvantitatiivsel meetodil praeguse seisu ülevaate saamiseks ning arenguvõimaluste väljatoomiseks.

Teise olulise sammuna kaasame vanemaealised inimesed ja neid esindavad organisatsioonid vastavate valdkondade üle arutlema fookusgrupi intervjuudes, tagades inimeste endi hääle neid puudutavate otsuste kujundamisel. Fookuses oleksid erinevaid vajadusi katvad organisatsioonid nagu puuetega inimeste esinduskogad, vanameeste klubid, lasteaedade esindajad jmt.

Info ja kaasamistegevuste tulemused analüüsitakse, koondatakse ja esitatakse süstematiseeritud kujul. Eelarve on toodud lisas 1.

Ajakava

Töödega on plaanis alustada detsembris 2020. aastal ning lõpetada 2021. aasta juuni lõpuks. Detailsem ajakava ülesannete lõikes on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Ajakava tegevuste läbiviimiseks

	Ülesanne	Periood
I	Info kogumine ja analüüsimine	1.12 - 20.01
II	Vaheruande koostamine	11.01 - 31.01
III	Fookusgrupi intervjuud huvigruppidega	18.01 - 31.03
	Kogutud andmete analüüs	18.01 - 31.03

IV	Sisendi andmine vahearuaude jaoks	1.04 - 30.04
V	Sisendi andmine strateegia dokumendi koostamisse	1.05 - 31.05
VI	Sisendi andmine strateegia dokumendi valmimisse	1.06 - 30.06

Töö tulemid

- 1) Süstematiseeritud info olemasolevatest uuringutest ja andmetest rahvastiku soo-vanuskoostrukse lõigetes ning teenuste vastavus Tartu kohta linnaosade lõikes esitatakse vahearuaude raportis (ülesanne I-II).
- 2) Lühülevaade Euroopa praktikatest, mis on kohaldatavad Tartu linnale (ülesanne I-II).
- 3) Huvigruppide nimekiri, kes saavad easõbraliku linna strateegia kujundamises ka edaspidi kaasa rääkida (ülesanne III).
- 4) Huvigruppidega fookusintervjuude analüüsi aruanne (ülesanne III).
- 5) Intervjuude, rahvastikuandmete ja teenuste info analüüsimise põhjal valminud sisendi strateegia dokumendi jaoks (ülesanne III - VI).

Pakkuja taust ja sobivus

Eesti demograafia keskus (EDK) on Tallinna Ülikooli teadus- ja arenduskeskus, kellel on pikaaegne kogemus Eesti rahvastikuarengu uurimisel, sealhulgas vananemise teemal. 2010. aastast on EDK koordineerinud Euroopa vanemaealiste tervise, tööjätu ja vananemise uuringut (SHARE) Eestis, mille raames küsitletakse 50-aastaseid ja vanemaid inimesi üle kogu Eesti. EDK on vastavaid andmeid analüüsinud ning neid tulemusi on kasutatud ka eakate poliitikasoovituste vormistamisel (Sakkeus ja Leppik 2016, Sakkeus ja Tambaum 2019, World Bank Group 2017). Samuti on analüüsitud teiste uuringute ja riiklike registrite andmeid puuetega inimeste olukorra kohta, koostades sisendi Töövõimereformi jaoks (Sakkeus ja Medar 2014).

Alates sügisest 2020 osalevad EDK töötajad vanemaealiste huvikaitse arenguprogrammi läbiviimises, mille eesmärk on soodustada vanemaealiste huvikaitsega tegelevate ja sellega seotud organisatsioonide koolitamist ja koostööd. EDK-l on kogemus ka erinevate riiklike strateegiate, hiljuti näiteks "Eesti 2035" koostamises.

Projektis osalevad järgmised isikud (elulood lisatud):

Tiina Tambaum on Eesti demograafia keskuse teadur, kelle peamisteks uurimisvaldkondadeks on haridusgerontoloogia ja geragoogika töövahendid, põlvkondadevaheline õpe, vanemaealiste digitaalne ja sotsiaalne kaasatus ning vanuseline diskrimineerimine. Lisaks teadus- ja õppetööle on Tiina Tambaum aktiivne kogukondlikus tegevuses, koolitab digimentoreid, on eakate mälu treeningute koostaja ja läbiviija ning peab algaja vananeja vlogi.

Luule Sakkeus on Eesti demograafia keskuse juhataja ja teadusprofessor, kelle uurimisvaldkondadeks on muuhulgas Eesti rahvastiku vananemine, suremus ja tervis. Luule Sakkeus on osalenud riikliku andmekorralduse väljatöötamises ning suuremahuliste andmetaristute kogumise korralduses. 2011 - 2014. aastatel oli ta Statistikaameti nõukogu esimees, 2008 - 2019 Eesti Bioetika Nõukogu liige ning samal ajal ka Eesti esindaja akadeemilise ekspertide võrgustikus puuetega rahvastiku alal.

Liili Abuladze on Eesti demograafia keskuse teadur, kes uurib kesk- ja vanemaealiste leibkonnakoostist, tervist ning sotsiaalseid võrgustikke peamiselt SHARE uuringu andmete põhjal. Peale teadustöö on Liili Abuladze juhendanud mitmeid tudengeid, kes on uurinud Eesti kesk- ja vanemaealiste eluolu, tervist jm teemasid. Ta on osalenud akadeemilise ekspertide võrgustikus puudega rahvastiku alal ning vanuselise diskrimineerimise ja vanemaealiste sotsiaalse tõrjutuse EL-i COSTi võrgustikes.

Pakkumuse summa: 24421.176 eurot (käibemaksuta).

Viited

Cambois, Emmanuelle, Robine, Jean-Marie ja Romieu, Isabelle (2005). The influence of functional limitations and various demographic factors on self-reported activity restriction at older ages. *Disability and Rehabilitation*, 27(15): 871 – 883.

Eesti Uuringukeskus OÜ (2018). Tartu ja tartlased. Uuringuraport. Tellija: Tartu Linnavalitsus.
https://www.tartu.ee/sites/default/files/research_import/2018-10/Tartu%20ja%20tartlased_2018_loppraport_EUK.pdf

Elder, Glen H. Jr. (1998). The Life Course as Developmental Theory. *Child Development* 69: 1–12.

Sakkeus, Luule ja Leppik, Lauri (2016). Pilk hallile alale. SHARE Eesti uuringu esimene ülevaade ja soovitused eakate poliitika kujundamiseks. Tallinn: Tallinna Ülikool. <https://www.tlu.ee/public/SHARE/mobile/index.html>

Sakkeus, Luule ja Medar, Marju (2014). Puudega inimeste sotsiaalne lõimumine. Tallinn: Statistikaamet. [10.13140/2.1.4379.0400](https://www.stat.ee/et/10.13140/2.1.4379.0400).

Sakkeus, Luule ja Tambaum, Tiina (2019). Pilk hallile alale II. Vananemine elukaare vaates. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskus. www.tlu.ee/public/pilkhallilealaleteinepdf

Servinski, Mihkel ja Leesment, Märt (2018). Eesti tööhõive struktuurimuutus aastatel 1989–2017 ja selle piirkondlikud erisused. *Riigikogu Toimetised*, 37.
<https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-37/eesti-toohoive-struktuurimuutus-aastatel-1989-2017-ja-selle-piirkondlikud-erisused/>

Statistikaamet (2020). Andmebaas. <https://www.stat.ee/et>

Tambaum, Tiina (2019). Vanemas tööeas inimeste internetikasutus ja sotsiaalne aktiivsus SHARE Eesti nelja laine andmetel. *Pilk hallile alale II. Vananemine elukaare vaates*. Toim. Sakkeus, L. & Tambaum, T. Tallinn: Tallinna Ülikool, Eesti demograafia keskus: 71–84.

Tervise Arengu Instituut (2020). Tervisestatistika andmebaas. <https://statistika.tai.ee/>

Verbrugge, Lois (1997). A Global Disability Indicator. *Journal of Aging Studies*, 11(4): 337 - 362.

Ühendatud Rahvaste Organisatsioon (2002). Madridi rahvusvaheline vananemise tegevuskava Madrid International Action Plan on Ageing (MIPAA).
<https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/MIPAA/political-declaration-en.pdf>

World Health Organisation (2015). Measuring the age-friendliness of cities: a guide to using core indicators. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/203830/9789241509695_eng.pdf?sequence=1

World Health Organisation (2017). Age-friendly environments in Europe. A handbook of domains for policy action. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/334251/9789289052887-eng.pdf>

World Bank Group (2017). Reducing the Burden of Care in Estonia. Interim Report.
https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/hoolduskoormus/estonia_ltc_report_final.pdf

Lisa 1. Pakkumuse eelarve

	Ülesanne	Periood	Tasu liik	Summa
I	Info kogumine ja analüüsimine	1.12 - 20.01	palk	2780
II	Vaheruande koostamine	11.01 - 31.01	palk	2525
III	Huvigruppide kaasamine, fookusgrupi intervjuud	18.01 - 31.03	palk	6095
	Kogutud andmete analüüs	18.01 - 31.03	palk	620
IV	Sisendi andmine vahearuandesse	1.04 - 30.04	palk	620
V	Sisendi andmine strateegia dokumendi koostamisse	1.05 - 31.05	palk	1285
VI	Sisendi andmine strateegia dokumendi valmimisse	1.06 - 30.06	palk	1285
	Personalikulud kokku			15210
			sots.maks.	20350.98
	Üldkululõiv	1.12. - 30.06.		4070.196
	Kokku summa (käibemaksuta)			24421.176

Katrin Niglas

Tallinna Ülikooli teadusprorektor

+372 640 9103

katrin.niglas@tlu.ee